

Zaterdag, zon- en feestdagen is het museum gesloten. Voor nadere informatie kunt U zich in verbinding stellen met dr. H.W.J. van Amerom, conservator van het Geologisch Museum Heerlen, tel.: 045 - 71 1910 toestel 15.

Waterland - Watervogels

De samenhang tussen "waterland en watervogels" vormt het onderwerp van een tentoonstelling die van 30 september '82 tot 4 januari '83 te zien is in het Natuurmuseum te Nijmegen.

De tentoonstelling bestaat uit een aantal panelen met foto's van waterland en watervogels. Dit wordt aangevuld met opgezette vogels en een beschrijving van het waterland rondom Nijmegen.

Nederland neemt in West-Europa een

unieke plaats in als land waar het gehele jaar grote groepen watervogels verblijven. De laaglanden vormen een uniek biotoop wat nergens anders in Europa zo uitgestrekt en afwisselend voorkomt. Beken en rivieren, schorren en slikken, polders en droogmakerijen, laagveenmoerassen en heidevennen, vormen een afwisselend milieu waarin vele soorten watervogels hun woonplaats kiezen. Zo broeden er in Nederland zo'n honderdduizend paren grutto's; op de Britse eilanden zijn dat er nog geen vijftig.

De Waal met zijn uiterwaarden vormt wel het meest belangrijke element van het waterlandschap rond Nijmegen. Als 's winters grote delen van Nederland bevroren zijn, vormen de grote rivieren een toevluchtsoord voor vele watervogels waar nog open water te vinden is. Belangrijke vogelgebieden

zijn de Ooyse waarden, De Erlecomse waard, de Millingerwaard en de Bemmelse waard. De Visarend is een zeldzame gast en vorig jaar verbleef in de Ooypolder zelfs enkele weken lang een Zee-arend.

De tentoonstelling belicht vele aspecten van dit thema. Ze is samengesteld door de afdeling Voorlichting van het Ministerie van C.R.M. De Nijmeegse afdeling van het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie verzorgt in aansluiting op de tentoonstelling excursies voor groepen uit het onderwijs, en de Nijmeegse Vogelwerkgroep verzorgt om de 2 weken excursies voor overige belangstellenden.

Inlichtingen over rondleidingen, excursies en openingstijden van het museum zijn telefonisch te verkrijgen bij het Natuurmuseum: 080 - 230749.

Boekbesprekingen

Vlinders zien en leren kennen

Wolfgang Dierl. Zutphen, Theime & Cie, 1981. Ned. vert. en bew. J. Huisenga. 128 blz., afbn., reg. (Thieme's kleine natuurgidsen in kleuren). Prijs: f 19,50.

Dit boekje is bedoeld als een eerste kennismaking met de Insentendorde, die wij Vlinders noemen. De schrijver heeft daarom heel bewust alle meer gespecialiseerde zijwegen gemeden en in kort bestek dat verteld wat voor een basisbegrip nodig is. Ook de keuze van de afgebeelde en besproken soorten is zodanig, dat er voorname soorten in staan, die hetzij door hun uiterlijk, hetzij door hun activiteit overdag, hetzij door de aantallen waarin ze op de vliegplaatsen kunnen optreden ook een ongevoerd oog kunnen opvallen. Wel is het boekje natuurlijk in eerste instantie bedoeld voor het Duits sprekende deel van Europa, zodat er veel soorten in staan die wij hier in Nederland niet of nauwelijks tegenkomen. Daartegenover staat dat de vertaler/bewerker consequent de Nederlandse gegevens heeft toegevoegd, hoewel hij het voorkomen van een aantal soorten in Nederland wel te rooskleurig heeft voorgesteld. Jammer genoeg is in de laatste jaren gebleken, dat sommige soorten er wel zeer slecht voorstaan.

Prettig is dat de opbouw van de bespreking per soort steeds gelijk is gehouden.

Het mooiste deel van het boekje bestaat natuurlijk uit de schitterende "live"-foto's, die ook erg goed gedrukt zijn zonder kleurafwijkingen.

Twee schoonheidsfoutjes:

— Op pagina 65 linksboven staat niet de op pag. 64 besproken *Erynnis tages* maar een Dikkopje, dat ook in Nederland op veel plaatsen te zien is: *Ochlodes venatus* (♂).

— De Nederlandse ondertitel "Het determineren van onze (sic!) dag- en nachtvlinders met behulp van kleurenfoto's" en de tekst achterop de kaft zijn enigszins misleidend, want met dit boekje kan men hoogstens een paar vlinders determineren en zonder hulp van uitgebreidere literatuur niet eens met zekerheid, omdat men niet kan weten of er nog andere zeer gelijkende soorten bestaan. Kortom een boekje, dat als kennismaking zeker de moeite van het aanschaffen waard is en waaraan ook vlinderkenners veel plezier kunnen beleven door het prachtige fotomateriaal.

J. M.

De wereld van het wad

Ad Cameron en Tom van Ewijk. Bussum, Mous-sault: Antwerpen, Standaard uitgeverij, 1982. 94 blz., afbn. Prijs: f 29,50

Dit boek vertelt op een geheel eigen wijze over de „aparte wereld" van het wad. Het verhaal is makkelijk te lezen en bevat een aantal beeldspraken die goed de sfeer van het wad op de lezer overbrengen. Je voelt de betrokkenheid van de schrijver met de veelsoortige, steeds met de seizoenen wisselende, vogelbevolking en je raakt geboeid door de beschrijving van het leven van de schelpdieren, de zeepieren, de garnalen en al wat er nog meer leeft in dit mooie natuurgebied.

Behalve de vertelling bevat het boek(je) een groot aantal tekeningen die goed aansluiten bij de tekst en het beeld dat het verhaal oproept uitstekend aanvullen. Er zijn veel mooie tekeningen van de op het wad voorkomende vogelsoorten (al dan niet in actie), van kokkels en nonnetjes, en ook van de kwelders en van planten zoals zeekraal en Engels gras. Tekst en tekeningen vormen zo te-

zamen één geheel, waardoor de lezer een goede indruk krijgt van het leven op het wad en van de aangrenzende kwelder met al hun eigen diersoorten en vegetatie.

Clasien de Vries

De sprengen en sprengbeken van de veluwe

A.J. IJzerman. Hoogwoud, Kon. Ned. Natuurhist. Ver., 1982 Wetenschapp. Meded. no. 151. 75 blz., afbn., reg., lit. opg. Prijs: f 9,60 (leden KNNV f 8,-). Te bestellen door overmaking van dit bedrag op postgiro 13028 t.n.v. Bureau KNNV te Hoogwoud onder vermelding van het gewenste.

Als gevolg van (in dit deeltje van de Wetenschappelijke Mededelingen der K.N.N.V. ook helder uiteengezette) geologische omstandigheden van het Veluwemassief, komen langs de oostelijke en zuidelijke Veluwezoom plaatselijk natte situaties en bronnen voor. Al in de Middeleeuwen is een begin gemaakt met de aanpassing van en het verleggen van de hieruit voortkomende beekjes ten behoeve van de papiermolens en later ook wasserijen. Aanpassingen die resulteerden in de aanleg van sprengen: horizontale sleuven loodrecht op de hoogtelijnen waardoor aan het begin (de sprengkop) kunstmatige bronnen ontstonden.

In deze mededeling wordt een inventarisatie gegeven van deze sprengen waarvan een groot aantal helaas door gebrek aan onderhoud verloren dreigen te gaan. Voor wie de Veluwe kent of wil leren kennen is deze uitgave een welkom boekje.

Douwe Th. de Graaf

Paddestoelen en schimmels van West-Europa

Roger Phillips. Utrecht, Het Spectrum, 1982. 287 blz., afbn. Prijs: f 39,50.

Aan de oorspronkelijke tekst hebben meerdere mycologen meegewerkt, de Nederlandse bewerking is verzorgd door diverse Nederlandse specialisten. De naamgeving is volgens de wetenschappelijke mededeling van de K.N.N.V. (Nederlandse namen van Hogere Schimmels) De Latijnse namen zijn volgens de laatste inzichten van de systematiek en met vermelding van tot nu toe in gebruik zijnde synoniemen.

De gegevens over milieu en verspreiding zijn voor ons land aangepast. Hierdoor zijn de bezwaren die normaal bij vertalingen voorkomen geheel opgeheven. De afbeeldingen omvatten ruim 30% van alle in West-Europa voorkomende soorten. Hieronder zijn talrijke soorten die we in andere werken niet afgebeeld vinden. De uitmuntende foto's geven per soort meerdere exemplaren, waardoor men alle variaties, die voor het herkennen van de soort van belang zijn, ook weergegeven vindt. Hierdoor heeft men de beschrijving van de soorten korter en beknopter kunnen houden. Door het bovenstaande is het boek, zoals ook in het "Woord vooraf" is vermeld, "een kijkgids". Dit houdt in dat het nodig is dat de gebruiker niet alleen naar de afbeeldingen van het boek kijkt, maar ook talrijke details aan zijn gevonden paddestoel waarneemt. Goed en gedetailleerd waarnemen is een vaardigheid die men door oefening kan verweven. Hiertoe bevat het boek een aantal aanwijzingen o.a. onder de hoofden "Het gebruik van het boek" en "Verzamelen".

De gebruiker van het boek wordt aangeraden slechts weinig materiaal mee te nemen en zoveel mogelijk te laten staan. Helaas ontbreekt een aanwijzing hoe men het meegenomen materiaal het best kan vervoeren. Nuttig zijn de opmerkingen over eetbare en giftige soorten. Bij dit laatste mis ik de giftige Satans-boleten (*Boletus satanoides* en *Boletus satanus*). Deze laatste staat niet, zoals in het register aangegeven op blz. 20, maar op blz. 202. De afbeelding is in dit geval juist zo dat het herkennen van de soort moeilijk is. Daar bij het determineren de kleur van de sporen een uitgangspunt is, is het nuttig dat het maken van een sporenfiguur wordt besproken. De determinatietabellen zijn ingericht volgens de kleur van de sporen, maar ze zijn uitsluitend voor plaatsjeszwammen met een centrale steel. Hier zou ik graag een uitbreiding zien om ook de andere groepen te kunnen determineren. Wel zijn er voor alle groepen voorbeeld-afbeeldingen voor alle geslachten opgenomen.

Het boek wordt gecompliceerd door een bibliografie, zodat verdere studie wordt vergemakkelijkt. Ook de vermelding van het secretariaat van de Nederlandse Mycologische Vereniging zal zijn

nut kunnen hebben. Hiernaast zijn er een verklarende woordenlijst en registers van de Nederlandse namen en de latijnse namen met de gebruikte synoniemen.

De beginnende amateur die zich wat moeite wil getroosten om vaardigheid in het waarnemen op te doen, heeft in dit boek een uitmuntende gids, die hij ook later, als hij zich tot een gevorderde paddestoelenkenner zal hebben ontwikkeld veelvuldig zal kunnen raadplegen. Hierbij zal dan ook het nut blijken van de bij de soortbeschrijving vermelde vorm en afmetingen van de sporen en eventuele chemische reacties. Ook voor de mycoloog kan het boek nuttig zijn voor de verificatie op macro-kenmerken van gedetermineerde vondsten.

C. van Geel

Beknopte flora van Nederlandse Blad- en Levermossen

Wim D. Margadant & Heinjo During. Zutphen, Thieme & Cie, 1982. 517 blz., afbn., lit. opg., tabn. (Bibliotheek van de Kon. Nederl. Natuurhist. Ver.; nr. 28). Prijs: f 75,-.

Vrij naar een Nederlands gezegde geldt voor dit boek: lang verwacht, nooit gedacht en toch verschenen. En hoe! Een bespreking van de Beknopte flora van Nederlandse Blad- en Levermossen zou beperkt kunnen blijven tot enkele woorden: uitstekend en onmisbaar voor iedere bryoloog. Toch verdient dit boek op deze plaats wat meer aandacht.

De laatste druk van de "Mossentabel", een uitgave van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie, verscheen in 1960 en is sindsdien al lang uitverkocht. Wel waren her en der gestencilde fotocopieën in omloop maar deze waren moeilijk verkrijgbaar en erg onhandzaam. In 1973 verschenen de eerste "Voorlopige tabellen" als voorbereiding op de onderhavige flora, gevolgd door afleveringen in 1976. De beide auteurs hebben daarna, voor de buitenwereld in stilte, gestaag doorgewerkt. Naast de Atlas van de Nederlandse Bladmossen en de Atlas van de Nederlandse Levermossen (beide getekend door de heer Landwehr) is dan nu weer een determinatiewerk beschikbaar dat samen met die Atlassen alle oudere Nederlandse determinatiewerken kan vervangen.

In de tabellen is meer aandacht besteed aan microscopische kenmerken omdat deze voor juiste determinatie van een groot aantal soorten onmisbaar bleken te zijn. Uiteraard blijven veldkenmerken echter een belangrijke plaats innemen.

Aan de nomenclatuur is bijzonder veel aandacht besteed, zowel voor wat betreft de wetenschappelijke ("latijnse") namen, als voor de Nederlandse. Hoewel niet alle bestaande Nederlandse na-

men zijn overgenomen, komen de meeste wel in het uitgebreide register voor zodat zij wel na te speuren zijn. Toch vind ik het jammer dat historische namen als "Platgeslagen sinterklaasmos" (*Lophocolea bidentata*, nu Kantmos) of "Baggermachienmos" (*Fruillonia spec.*, nu Roestmos) dreigen te verdwijnen.

In een algemeen gedeelte wordt o.a. ingegaan op nomenclatuur, systematiek, morfologie en (heel belangrijk!) de hulpmiddelen en werkwijzen bij microscopisch onderzoek. Aan de eigenlijke tabellen gaan meer dan 20 bladzijden met verklaringen van gebruikte termen en 6 bladzijden met gebruikte afkortingen en tekens vooraf.

Hoewel het werk veel omvattend is, is ook een ingang gemaakt voor de "beginner". Met een Algemeen tabel kunnen de hoofdgroepen snel geleerd worden. In alle tabellen wordt, waar mogelijk, verwezen naar de afbeeldingen in de eerder genoemde Atlassen.

Zoals gezegd, de Atlassen en deze nieuwe flora vormen een gedegen combinatie waar iedereen die in mossen is geïnteresseerd, naar believen mee kan werken. Ik heb nog geen gelegenheid gehad de tabellen zelf eens te proberen om op deze plaats mijn ervaringen te kunnen weergeven. Maar de gedegen vakkennis van beide auteurs staat er borg voor dat zij goed bruikbaar zijn. De Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging kan er trots op zijn dat zij dit werk als 28e uitgave in hun bibliotheek hebben kunnen opnemen.

Douwe Th. de Graaf

Familietabel van de Hymenoptera in Noordwest-Europa

C. van Achterberg. Hooghewoud, Kon. Ned. Natuurhist. Ver. 1982. Wetenschapp. Meded. 152. 50 blz., afbn., reg., lit. opg. Prijs: f 7,- (leden KNNV f 5,50). Te bestellen door overmaken van dit bedrag op postgiro 13028 t.n.v. Bureau KNNV te Hooghewoud onder vermelding van het gewenste.

Bijen, mieren en wespen zijn algemeen bekende vliesvleugelige insecten. Zij vormen echter maar het topje van een ijsberg: er zijn in Nederland alleen al vermoedelijk 8300 soorten vliesvleugeligen of Hymenoptera, ingedeeld in een groot aantal families. Het feit, dat de meeste determinatie-tabellen verouderd, onvoldoende geïllustreerd, te moeilijk of gewoon niet verkrijgbaar zijn, was voor de schrijver aanleiding om een nieuwe tabel het licht te doen zien. Het beoogde doel wordt met deze uitgave ongetwijfeld bereikt: de indeling geschiedt volgens de nieuwste inzichten, de illustraties zijn talrijk en duidelijk, wat de hanteerbaarheid ten goede komt.

F.D.